

(המשך מעמוד השער)

עמו עד לגבול הארץ המוכסחת. אולם שלא כמו משה רבנו זכה להיכנס לארץ, לראות את מפעלו של יהושע כִּדְנוֹן בגדולתו ובקטנותו. חיו של חיים וייצמן משקפים את גורלו המיוחד במינו של דור בחיי היהדות, דור שהתחיל את צעדיו בגיא מחניק ואפל והגיע לשיא נישא ואורירי.

מדע בניגון תלמודי

לאדם שגדל באויר החופשי של נהלל או תל־אביב, ששיחק כבר בנעוריו בנשק וראה בורים — לכל היותר — פולש מפריע, קשה מאד להבין את האריה המיוחנת שהצמיחה את מפעלם של וייצמן ודורו. קל לו ללעוג בלבו לאותו היו מזור של חוסר־בסיס, של תכניות חובקות־עולם שלא עמד מאחוריהן ולא כלום.

כאים, היתה הרמות האיריאלית.

קרני אור בבית הסוהר

אולם יחד עם חיים נולדה השאיפה לשוני. היהודים חיו בתחום המושב, צופים וחסרי־ישע, נתונים לשרי רות פקידונים וקוואקים, מובלים בחוקי הצאר כמעט בכל מעשיהם. קרני האור הראשונים מן המערב, מן העור לב התופשי, האירו מבעד לסורגי בית־סוהר קיבוצי זה. הם הגיעו לכל צעיר. הם הגיעו גם לחיים וייצמן, הנער שלמד בגימנסיה של פינסק, הרויח את לחמו בשעורים גרטיים בבית יהודי עשיר.

החיים הפנימיים של המוני היהודים לא היו ריקים מתוכן. היתה להם תרבות ענפה, משוררים וסופרים בשפה היהודית, אחדים גם בעברית. התבדלותם המוחלטת מן הסביבה בה חיו מאות בשנים, רכזו חיהם מסביב

לצעירים שגדלו במסורת הדתית היה זה קרבן קשה מדי. הם הצטרפו לחובבי־ציון, קראו את שלל הירחונים שביצצו בשפה העברית והיהודית, בלעו את כתביהם של אחד־העם ופינסקי. כשחיים היה בן 4 יצאו הביל"ויים לדרכם, להתישב על ארמת ארץ־ישראל. האלפים האחרים לא היו מוכנים, עדיין, להסיק מסקנה מהפכנית זו. אך הם היו מוכנים לשמש, כעבור שנים מעטות, בסיס עצמי רחב לתנועה פוליטית גדולה.

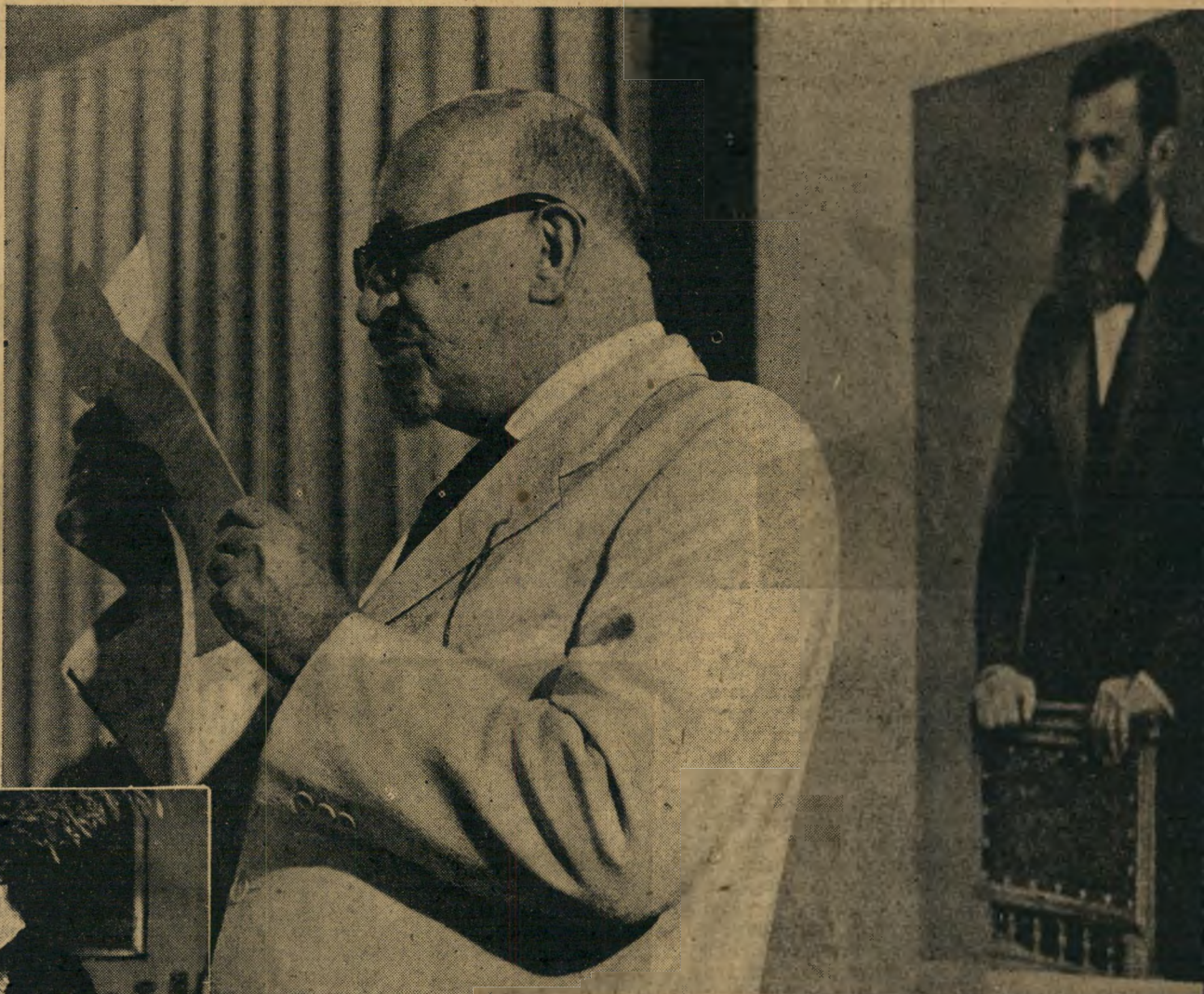
אייאפשר בכלל להבין כיום את דרכה של התנועה הציונית מבלי לזכור פרט ראשוני זה: כשנאבקו מארכס ואחד־העם על נפשו של כל צעיר יהודי ברוסיה, היה זה רגש דתי־רומנטי מובהק שהכריע לטובת ארץ־ישראל. אם היה רגש זה חלש בלב הצעיר, נמשך אל ההגיון המהפכני של מארכס. אם גבר הרגש הזה, נמשך אל ארץ־התנ"ך — גם אם היה בלתי־דתי בהכרח, אדם חופשי, אפילו סוציאליסט.

במשפחת וייצמן לא היתה ההכרעה חדי־צדית. עוזר האב, וחיים, הבן, בחרו בחלום הציוני. שמואל, האה, בחר בחלום המהפכני. אמרה רחל האם: "יקרה כא שר יקרה. אנחנו נשגשג. אם שמואל צר דק, נהיה כולנו מאושרים ברוסיה. אם חיים צודק אלך לגור בארץ־ישראל." רחל וייצמן סיימה את חייה, לאחר שהגיעה לזקנה מופלגת, על הרה־כרמל בארץ־ישראל.

פאספורט יקר מדי

כשהיה חיים בן 19 עלה על אחת הרפי סודות שהובילו את עצי אביו לנמל דאנציג הגרמני, עבר את הגבול כמוביל עצים וערק בעיר הגרמנית הראשונה. הד בר עשה כדי לחסוך את ההוצאות הרבות שהיו קשורות בהשגת פאספורט רוסי. "לא היתה לי כל כוונה לבזבז ארבע שנים יקרות בשירות הצאר ניקולאי," סיפר אחר־כך. "על ידי התפוכה מפ־ליאה של הגורל הצלחתי לשכנע את המפקד המקומי לשחרר אותי..."

מה היתה כוונתו של חיים וייצמן לעשות? כמו כל צעיר יהודי ברוסיה, רצה ללמוד. וכמו כל צעיר יהודי ברוסיה לא באה השאיפה מתוך אהבה פנימית למדע, או מתוך נטיה להתבטל כמה שנים בגור חיות. המדע היה נשק ליהודי, נשק להתגבר על המכשולים העצומים שנערמו בדרכי חייו, נשק כדי להתמודד בו עם הגוי ולפרוץ את הסייגים בהם הוקף. בחירת המקצוע היתה כמעט משנית. חיים בחר בכימיה, פחות או יותר במקרה: אחד

חיים וייצמן: טכס השבעתו כנשיא

של ויכוחים אינסופיים בבתי־קפה מעושנים. קל לו גם לטעות טעות הפוכה, לצייר תמונה אידיאלית וגיבורית שאין לה ולא כלום עם האמת. אולם קשה ביותר להעריך את ההוי הזה כשם שהיה באמת, הוי של גדולה מעורבת עם קטנוניות, של הנשגב המהול במגוחך. היה זה העכבר שהוליד את ההר בניסיונות מיוחדות במינן.

לו רצה הגורל כי האיש יסמל גם ברקע האישי שלו בדיוק את דורו, לא יכול היה לקבוע לו בית אחר. הוא נולד, לפני 78 שנה, במוטול (או מוטייל), עיירה זעירה בקרבת הגבול הרוסי־הפולני. מהם נשארו בחיים שבע בנות במשפחה בעלת 11 ילדים, מהם נשארו בחיים שבע בנות וחמשה בנים. האב היה בורגני זעיר שחי על גבול העוני, קבלן־עצים זעיר שעסק בחזנות של חובבות. לאם היו הלידות עיסוק עיקרי, מגיל 17 עד גיל 46. שהות למשהו אחר כמעט שלא היה לה.

עד היותו בן 11 הכיר חיים הקטן את החרד בלבד. ספרי הקודש היו השכלתו היחידה. כשהגניב פעם רב יוצא־דופן לחרד חוברת מדעית בשפה העברית, קראו הרב ותלמידו את החומר המסוכן בניגון תלמודי, למען לא יחשוד בהם עובר אורח.

הגטו היתה מציאות, נפשית וגופנית, תוצאה של כפייה ציונית ומסורת פנימית כאחד. היהודים לא לימדו את בניהם רוסי, לא באו במגע עם הגוי אלא בעסקי מסחר, לא השתתפו בשאיפות, בחלומות, בחגיגות העולם הסובב אותם.

היו להם גיבורים. בעודו תינוק שמע חיים, מפי סבו, את הסיפור המרומם של מר משה מונטיפיורי, היהודי הבריטי האציל, שבא לחקור את בני עמו ברוסיה, להשיג תדל לטובתם. יהודי וילנא התירו את מותרות הסוסים, סהבו בעצמם את מרכבתו דרך הרחובות. כפייה ציונית ומסורת פנימית כאחד. היהודים לא לימדו את בניהם רוסי, לא באו במגע עם הגוי אלא בעסקי מסחר, לא השתתפו בשאיפות, בחלומות, בחגיגות העולם הסובב אותם.

לביח־הכנסת, הפולקלור שצמח בעיירות, כל אלה יצרו מין תערובת של נימות לאומיות, דתיות ועממיות שנתנה להם זהות ברורה, בעלת שרשים בהחי ובמסורת של ממש. רוח הפרצים עברה עתה על פני החי זה. היא קראה לצעירים להתמרד, לשנות את פני עולמם. אולם צורת המרד לא היתה נתונה. שתי דרכים יריבות לחמו על נפשו של כל צעיר. הן לחמו על נפשו של התלמיד בפניסק הנירחט.

הדרך האחת קראה למהפכה הגדולה. הצאד יושמד, העריצות תחוסל, מעמד הפועלים יקים עולם חדש. בעולם זה לא תהיה עוד מלחמה בין עמים. לא יהיה זה עוד חשוב אם נולד אדם רוסי או יהודי. הוא יהיה שותף לעתיד המזוהר.

הדרך השניה היתה המהפכנית לא פחות. הילודים הם עם. הם הוגלו מארצם. הם יחזרו אליה. מכל קצוות העולם יתקבצו, יחזרו אל האדמה, יחזרו והיו אומה ככל האומות, מדברים את שפתם, חיים את תרבותם. שתי הדרכים סתרו זו את זו. שתיהן היו קיימות בעולם החלומות. המלחמה ביניהן היתה קשה, נמשכה דור שלם.

מארכס נגד אחד העם

הסוציאליזם היה מסוכן יותר. אנשיו כבר זכו לכתר הרומנטיקה בגלות סיביר. צעירים יהודים רבים בני דורו של חיים, הצטרפו לתאי המחתרת, זכו לתהילה עולמית בשמות שאולים: טרצקי, קאמנייב, זינובייב. אולם הם הקריבו קרבן גדול, בשמחה או בצער: את זהותם היהודית.

זורה וייצמן: החברה בחיים

המורים בפניסק, שהיה דוקא מורה טוב, חבב את הכימיה. בגרמניה נתקל חיים בעולם חדש. המגע היה מכאיב. הוא הופתע לראות כי אין הגרמנים מבינים את השפה היהודית השגורה בפיו אף כי היה נדמה לו ששתי השפות כמעט זהות. הוא הופתע עוד יותר כאשר היהודים הגרמנים לא קיבלו אותו בזרועות פתוחות.

תורה על קיבה ריקה

צעיר שגדל בארץ מתקשה, כיום, להבין את התהום שרבעה עוד לפני דור בין יהודי המערב ויהודי המזרח. רחוק היהודי המערבי בז מעומק נפשו ליהודי הרוסי והפולני, בן תרבות נחותה, כמעט הרגיש בחילה בנוכחותו. היהודי המזרחי שוא את המערבי בגלל עליונותו, חשב אותו לכוונן בעמו, מיהר להבין את הנחיתות וחר סרבבסתחון שהסתחרו מאחורי ההתבוללות. ההתנגשות עוד המריצה את חיים וייצמן להעמיק